

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЗАПОВІДНИК
«КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА
ЛАВРА»

Національна академія
керівних кадрів культури і
мистецтв

АР України
асоціація реставраторів

МУЗЕЇ ТА РЕСТАВРАЦІЯ

У КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

*(до 100-річчя Реставраційної майстерні
Лаврського музею культів та побуту)*

Матеріали IX Міжнародної
науково-практичної конференції
19–20 вересня 2024 р. | Київ, Україна

**Museums and restoration
in the context of Cultural Heritage
preservation: ultimate challenges**

*on the 100th Anniversary of the
Restoration Workshop of the Museum
of Cults and Life in the Lavra*

Proceedings of the 9th International
Scientific and Practical Conference
September 19–20, 2024 | Kyiv, Ukraine

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного заповідника "Києво-Печерська лавра"
Протокол № 6 від 06.09.2024 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Протокол № 1 від 29.08.2024 р.

Редакційна колегія:

- Остапенко Максим** – голова, кандидат історичних наук, генеральний директор НЗКПЛ
- Марченко Валерій** – співголова, в.о. ректора НАКККиМ, заслужений діяч мистецтв України, професор, доктор філософії, кандидат мистецтвознавства
- Гага-Шереметьєва Світлана** – заступник голови, начальник відділу наукової реставрації, консервації та експертизи рухомих пам'яток НЗКПЛ, президент ГО "Асоціація реставраторів України"
- Черняхівська Олена** – науковий редактор-упорядник, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу наукової реставрації, консервації та експертизи рухомих пам'яток НЗКПЛ
- Карпов Віктор** – доктор історичних наук
- Рижова Ольга** – доктор мистецтвознавства, художник-реставратор I категорії, провідний науковий співробітник відділу наукової реставрації, консервації та експертизи рухомих пам'яток НЗКПЛ
- Крайній Костянтин** – кандидат історичних наук, заступник генерального директора НЗКПЛ з наукової роботи
- Клименченко Сергій** – кандидат наук з державного управління

Видання здійснено за сприяння ГО "Асоціація реставраторів України"

М89 **Музеї** та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності. Матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19–20 вересня 2024 р. / Ред. кол.: М. А. Остапенко (голова), Марченко В. В. (співголова), С. В. Гага-Шереметьєва (заст. голови), О. М. Черняхівська (наук. ред.-упоряд.) та ін. Київ : Національний заповідник "Києво-Печерська лавра" ; ГО "Асоціація реставраторів України". 2024. 316 с.

ISBN 978-966-647-222-2

У виданні, присвяченому 100-річчю заснування Реставраційної майстерні Музею культів та побуту (Лаврського музею), висвітлено актуальні питання у царині музейництва, реставрації та експертизи творів мистецтва, збереження культурної спадщини. Публікація містить результати новітніх напрацювань у цих галузях.

Для музеєзнавців, істориків, мистецтвознавців, реставраторів та широкого кола зацікавленої читацької аудиторії.

УДК 069:008(063)

ISBN 978-966-647-222-2

© Національний заповідник "Києво-Печерська лавра", 2024
© ГО "Асоціація реставраторів України", 2024
© Автори статей, 2024

ЗМІСТ

Андріанова Олена, Біскулова Світлана

Технологічні дослідження живописних творів Олександра Мурашка 5

Бахтіна Світлана

Ювілейна збірка “Праці пам’яткознавців”. До 10-річчя від дня видання 15

Вакуленко Юрій

Виконання основних музейних функцій у Музеї “Київська картинна галерея” у період німецько-фашистської окупації Києва 1941–1943 рр. 21

Варивода Аліна

Опліччя фелона “Деїсус з апостольським чином” середини XVIII ст.: до історії зруйнованої пам’ятки із колекції Національного заповідника “Києво-Печерська лавра” 27

Горох Микола

Поновлення виставкової роботи у Чернігівському обласному історичному музеї ім. В. В. Тарновського в умовах російсько-української війни (лютий 2022 – лютий 2024 рр.) 35

Забоцький Володимир

Проблеми мистецтвознавчої експертизи в Україні 47

Забоцький Володимир

Співвідношення мистецтвознавчої експертизи та атрибуції творів мистецтва 52

Зінченко Микола

Артменеджмент у сучасному суспільстві. Тенденції розвитку 57

Капшукова Олена

Вплив соціокультурного середовища на мистецькі трансформації Миколи Глуценка 1950-х – 1960-х рр. 65

Карпов Віктор, Ємельянова Валентина

Використання програмного засобу Autodesk Revit у відтворенні історичного образу Успенського собору у Володимирі 70

Коломієць Ольга, Носачова Олеся

Із досвіду збереження музейних предметів на паперовій основі на прикладі реставрації творів графіки, стародруків та архівних документів 78

Коломієць Ольга, Шульц Ірина

Реставрація та атрибуція архівного документа 1922 р. із колекції Національного заповідника “Києво-Печерська лавра” 86

Коритнянська Вікторія

Нові цікаві знахідки музейної ентомології 94

**ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
НА МИСТЕЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МИКОЛИ ГЛУЩЕНКА
1950-х – 1960-х рр.**

Питання щодо мистецьких трансформацій, а отже, і визначення ґрунтовної періодизації творчості видатного українського художника Миколи Петровича Глущенко (1901–1977) досі залишаються недостатньо опрацьованими вітчизняними науковцями. Особливості естетико-стильової еволюції в мистецтві живописця – як закордонного періоду життя (1920–1936), так і радянського етапу (1936–1977) – зумовлені цілою низкою факторів. На наш погляд, вирішальним чинником (але наразі недооціненим дослідниками), який вплинув на хід ключових мистецьких метаморфоз у творчості художника, стали процеси соціокультурної та ідеологічної перебудови.

Ключові слова: Микола Глущенко, періодизація творчості, трансформація творчості, атрибуція, соціокультурне середовище, твори живопису, живопис, українське мистецтво ХХ ст., українське мистецтво 1950–1960-х рр., Дніпропетровський художній музей, Дніпровський художній музей, музейна колекція.

Olena Kapshukova

The sociocultural environment influence on the artistic transformation of Mykola Hlushchenko in the 1950s–1960s

Issues regarding artistic transformations and, accordingly, the determination of the thorough periodization of the work of the outstanding Ukrainian artist Mykola Petrovych Hlushchenko (1901–1977) remain insufficiently studied by native scientists. The peculiarities of aesthetic and stylistic developments in the artist's creative activity, both during the period of his life abroad (1920–1936) and during the Soviet period (1936–1977), are based on a number of factors. In our opinion, the decisive (but currently underestimated by researchers) factor influencing the course of key artistic metamorphoses in the artist's work was the process of socio-cultural and ideological restructuring.

Key words: Mykola Hlushchenko, periodisation, transformation, attribution, sociocultural environment, artworks, painting, the Ukrainian art of the 20th century, the Ukrainian art of the 1950s–1960s, Dnipropetrovsk Art Museum, Dnipro Art Museum, museum collection.

Трансформаційні процеси у творчості художника Миколи Глуценка дослідники його мистецтва зауважували протягом усієї артистичної кар'єри митця. Але, якщо в європейський період його творчості (1920–1936) ці перманентні зміни можна пояснити засвоєнням тогочасних різноманітних мистецьких практик, то в радянський період (1936–1977) причини мистецьких метаморфоз слід шукати в площині соціально-політичній.

Тяжіння до постійних творчих пошуків – характерна риса мистецтва М. П. Глуценка його європейського етапу, що відзначали й сучасники живописця. Так, у 1934 р. мистецтвознавець Святослав Гординський зауважив, що після переїзду до Парижа з Берліна Микола Глуценко стрімко “від неокласицизму перескочив <...> до імпресіонізму” [1, 6], а далі продовжував відшукувати “нової незалежної форми” [1, 6], у якій найвільніше міг би реалізовуватися його “неспокійний темперамент” [1, 6]. Навчання в школі-студії Ганса Балушека, а пізніше у Берлінській вищій школі образотворчого мистецтва, потім тривале перебування в культурному середовищі Парижа й поступове оволодіння актуальними європейськими мистецькими практиками – усе це значною мірою пояснює ті естетичні та стилістичні зміни, які фіксують у творчості художника.

Так само сучасники М. П. Глуценка відзначали зміни в манері митця і в його радянський період [2, 35]. Однак через особливості мистецтвознавчого дискурсу в СРСР ігнорували соціально-політичну складову – можливий каталізатор трансформацій у мистецькій та культурній сферах.

Із-поміж важливих етапів творчості Миколи Глуценка варто виокремити переламний період середини 1950-х рр., коли стилістика та естетика його мистецтва зазнають декількох послідовних суттєвих трансформацій. У цьому періоді можна виокремити дві ключові фази. Перша фаза (друга половина 1940-х рр. – перша половина 1950-х рр.) відзначена намаганням створювати узагальнені, “класичні” пейзажі-картини, у яких власна манера художника та образний стрій деіндивідуалізовано. У другій фазі (друга половина 1950-х рр. – перша половина 1960-х рр.) пейзаж-етюд безперечно панує в його творчості. Художник у цей час багато

мандрує Україною та країнами Європи, і кожна така творча подорож віддзеркалюється в циклах етюдів.

Характерним твором Миколи Глуценка першої половини 1950-х рр. є робота “Піски одягаються лісом” (1951) із колекції Дніпровського художнього музею (іл. 1). У творі такого плану явно відчутна раціональна конструктивна складова, яка беззаперечно домінує над спостереженим натурним матеріалом. Для роботи властиво все те, що відрізняє картини-краєвиди М. П. Глуценка повоєнних років (друга половина 1940-х – перша половина 1950-х рр.), а саме: постійне прагнення пошуку узагальнень, намагання втілити образи певні та установлені, які нібито наслідують традиції та форми української пейзажної класики, перетлумаченої у контексті настанов соціалістичного реалізму.

Іл. 1. М. П. Глуценко “Піски одягаються лісом”.
1951. Полотно, олія. 107×161 см.
Дніпровський художній музей

Радянський мистецтвознавець Володимир Павленко, характеризуючи творчість художника того часу, зазначає: “Наприкінці 40-х та на початку 50-х років у творчості Глуценка відбувається поворот. Він пов’язаний з єдиним для всього нашого тодішнього мистецтва тяжінням до узагальнень, до реалістичної форми <...>. Для Глуценка цей час ознаменувався переходом <...> до пейзажу-картини...” [3, 22]. Ретельно опрацьовані пейзажі-картини В. Павленко характеризує як “мертвотні” та сповненні “музейними ремінісценціями” [3, 23], а далі уточнює, що триває цей період недовго.

Властивою роботою для творчості М. П. Глуценка другої половини 1950-х рр. є експонат із колекції Дніпровського худож-

Іл. 2. М. П. Глущенко "Весняна негода". 1959.
Полотно, олія. 69,5×100 см.
Дніпровський художній музей

нього музею "Весняна негода" (1959) (іл. 2). Миттєвість враження та фіксації мотиву, робота *alla prima*, насичена колористична палітра – усе це характерні ознаки живопису Миколи Глущенка цього часу, притаманні й зазначеному твору. Художник на цьо-

му етапі вважає за необхідне починати та закінчувати свої роботи в один сеанс. Його етюди складаються у своєрідні цикли близьких і водночас несхожих творів. Такі серії невеликих робіт, у яких неможливо розділити віддзеркалення побаченого та емоційне відбиття пережитого, цілком слушно викликали в сучасників асоціацію зі своєрідним "ліричним щоденником" художника [3, 37].

Важливим чинником, який сприяв подібним кардинальним творчим метаморфозам, вважаємо соціально-політичні зрушення, які відбувалися в СРСР після смерті Й. Сталіна. Відома доповідь М. Хрущова "Про культ особистості та його наслідки", виголошена на XX з'їзді КПРС у лютому 1956 року, "...стала своєрідним каталізатором багатьох процесів, що вплинули на культурно-мистецький простір. Відносна лібералізація суспільного життя <...> сприяли певній свободі творчої діяльності" [4, 166].

Підсумовуючи, зафіксуємо період середини 1950-х рр. у творчості митця як такий, коли розпочалася ключова естетико-стильова трансформація мистецтва художника, що характеризується переходом від раціоналістичного до емоційного потрактування пейзажу – провідного жанру у творчості М. П. Глущенка.

Джерела та література

1. Гординський С., Ковжун П. Глущенко. Львів : Друкарня Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1934. 56 с.
2. Шпаков А. Микола Петрович Глущенко. Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1962. 92 с.
3. Павленко В. Ліричний щоденник Миколи Глущенко. Київ : Товариство Україна, 1972. 38 с.
4. Ситник І. В. Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ ст. : дис. ... канд. мист.: 17.00.05. КУБГ. Київ, 2023. 379 с.

Капишук Олена – аспірантка кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, старший науковий співробітник КЗК “Дніпровський художній музей” Дніпровської міської ради

Карпов Віктор – доктор історичних наук, м. Київ

Коломісць Ольга – старший науковий співробітник відділу наукової реставрації, консервації та експертизи рухомих пам’яток Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Коритнянська Вікторія – старший науковий співробітник відділу наукових досліджень Національного науково-дослідного реставраційного центру України, Одеська філія

Кравець Андрій – здобувач освітньо-наукового ступеня “доктор філософії” Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Лопухіна Олена – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу вивчення духовної культури Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Лук’янець Катерина – кандидат історичних наук, заступник завідувача відділу досліджень Голодомору та штучних масових голодів Національного музею Голодомору-геноциду

Mantvidas Mieliauskas – head of the Department of restoration of the National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania, Vilnius, Lithuania

Марампольська Валентина – художник-реставратор I категорії відділу наукової реставрації, консервації та експертизи рухомих пам’яток Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Марченко Ганна – художник-реставратор олійного живопису вищої категорії відділу наукової реставрації, консервації та експертизи рухомих пам’яток Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Махота Олена – науковий співробітник науково-дослідного відділу археології Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Мисько Юлія – кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу археології Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Назар Володимир – завідувач сектору реставрації творів декоративно-прикладного мистецтва відділу наукової реставрації, консервації та експертизи рухомих пам’яток Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Носачова Олеся – зберігач групи зберігання “Книги” відділу науково-фондової роботи Національного заповідника “Києво-Печерська лавра”

Наукове видання

МУЗЕЇ ТА РЕСТАВРАЦІЯ
у контексті збереження культурної спадщини:
актуальні виклики сучасності

*(до 100-річчя Реставраційної майстерні
Лаврського музею культів та побуту)*

Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції
19–20 вересня 2024 р. Київ, Україна

Відповідальна за випуск
С. В. Гага-Шереметьєва

Коригування, переклад
та редагування англійською
к. і. н. О. М. Черняхівської

Дизайн
Л. М. Єгорової

Організаційний комітет конференції:
Національний заповідник “Києво-Печерська лавра”,
відділ наукової реставрації, консервації та експертизи
вул. Лаврська, 9, м. Київ, Україна, 01015
Електронна пошта: restavrator.cent@gmail.com
Контактний номер: +38 044-406-63-51

Формат 60×84/16. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 18,37. Наклад 100 прим.